

**ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ**

ЧЕРНИШ Анна Євгенівна

УДК 821.161.2–3:159.964.28(043.5)

**ЕПІЧНА ТВОРЧІСТЬ С. ПРОЦЮКА
І РОЗВИТОК ПСИХОАНАЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ
В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ**

**Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора філологічних наук
зі спеціальності 10.01.01 – українська література**

Луцьк – 2023

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Українському державному університеті імені Михайла Драгоманова.

Науковий консультант: доктор філологічних наук, професор,
ПОГРЕБЕННИК Володимир Федорович,
професор кафедри української літератури
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
КАВУН Лідія Іванівна,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького,
професор кафедри української літератури
та компаративістики;

доктор філологічних наук, професор
ТУРГАН Ольга Дмитрівна,
Запорізький державний медико-
фармацевтичний університет,
професор кафедри культурології
та українознавства;

доктор філологічних наук, професор
ШВЕЦЬ Алла Іванівна,
Інститут Івана Франка Національної
академії наук України,
заступник директора з наукової роботи.

Захист відбудеться “10” листопада 2023 р. об 11.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 32.051.10 у Волинському національному університеті імені Лесі Українки за адресою: Луцьк, вул. Банкова, 9, Науково-дослідний інститут Лесі Українки.

Із дисертацією можна ознайомитися на офіційному сайті <https://ra.vnu.edu.ua/spetsializovani-vcheni-rady/spetsializovana-vchena-rada-d-32-051-10/chernysh-anna-yevgeniyivna/> та в бібліотеці Волинського національного університету імені Лесі Українки за адресою: 43025, м. Луцьк, вул. Винниченка, 30А.

Автореферат розісланий “05” жовтня 2023 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

Кицан О. В.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Художня література відзначається потужним психотерапевтичним ефектом. У психоаналітичному вимірі вона є засобом психічного оздоровлення, що через специфічні психотерапевтичні маніпуляції – заміщення, перенесення, витіснення, пригнічення, забування, трансформації, маскування, сублімації, – промовляє до реципієнта, спонукаючи його до ревізії особистих травм, потягів, нереалізованих бажань, різного роду табу, комплексів, девіацій і патологій. Занурюючись у художню літературу потужного психоаналітичного потенціалу, реципієнт відчитує себе і своє оточення в тексті, вдається до самоаналізу, самопізнання та інсайтування, рефлексує, психічно оздоровлюється. Психоаналітичноцентричні твори активізують самовслуховування й виговорювання, а відтак сприяють пропрацюванню невротичного.

Українське літературознавство володіє потужною платформою для реалізації багатьох методологічних проєктів, зокрема і психоаналітичного. Художні зразки текстів переконливо свідчать, що в українському літературознавстві можливий, на думку Н. Зборовської, проєкт її психоісторії, що, однак, має виробити потужну методологічну базу його реалізації з метою подолання «кризи методологічного характеру» (С. Павличко).

Художнє жанрово-стильове й поетикальне різноманіття української літератури доводить її самотність, у якій на початку ХХІ ст. вже вдосталь психоаналітичноцентричних творів, що свідчить про тривалий дискурс формування психоаналізу в ній. Узаємодію психоаналізу та літератури вможливує наявність художнього матеріалу, що містить вагомі елементи або домінанту психічного, несвідомого, невротичного, деструктивного, архетипного як найпоказовіших ознак укладання психоаналітичного дискурсу.

Найпродуктивніше формування літератури психоаналітичного гатунку почалося з кінця ХІХ ст. і триває до сьогодні. Суспільно-політичні, історичні та культурно-мистецькі зміни закономірно координуються з періодом

модернізму, добою репресій та утисків першої третини ХХ ст., потужною еміграційною літературою, добою застою і стагнації, а також 80-90-ми роками ХХ ст. Чи не найпотужніше психоаналітична центричність української літератури проявляється наприкінці ХХ ст., детермінована змінами в суспільній та політичній свідомості українців, появою постмодерних тенденцій текстотворення, новим мовленням і письмом, що декларують численні проблеми із психічним становленням, світоукладанням, ревізією ментальних кодів індивіда в перехідний період.

Спродукована помітними суспільними, політичними, економічними, культурними змінами українська література кінця ХІХ – початку ХХІ ст. відреагувала вагомими зрушеннями в тематиці, проблематиці, персонажній системі, активно залучаючи в текст категорії психіки та її структури, свідомого, несвідомого, травми, архетипу, а також детерміновані ними поняття неврозу, психозу, образи, конфлікту, фобії, межової ситуації, деструкції, аморальності, соціопатії, акцентуваної особистості, множинної особистості, афективного, депресивного, маніакального, шизоїдного станів, галюцинації, сновізії, нарцисичного та лібідозного розладу, девіації, патології та багатьох інших понять, які сукупно формують, нюансують і модифікують дискурс психоаналізу в літературі.

Поява нового типу героя в українській літературі кінця ХІХ – початку ХХІ ст. доводить її соціокультурну детермінованість. Моделювання невротичної, акцентуваної, психопатичної особистості у психоаналітичноцентричному художньо-літературному творі визначається внутрішніми тенденціями у літературотворенні, позаяк неврози, невротична особистість, невротична творчість і решта похідних понять мають свої джерела становлення і подальших перетворень: від латентних ознак нервозності, психічних хвороб і навіть патологій у ХІХ ст., спазматичного наративу як репрезентації феномена *fin de siècle* з акцентуванням на душевних переживаннях і почуттях героїв у ХХ ст. до напруженого, депресивного, патологічного і ризомного тексту ХХІ ст.

Актуальність роботи. Художня література кінця ХХ – початку ХХІ ст. майстерно оперує поняттями неврозу, психозу і патології, що сприймаються метатекстом як особистих проблем, так і національних травм, катастроф, потрясінь, що болісно оприявнюють теми історичної пам'яті, колективної пам'яті, прапам'яті, національної ідентичності, менталітету. Психоаналітичноцентричний художньо-літературний твір, окрім власне психотерапевтичної функції оздоровлення, ще доволі продуктивно виконує функцію розтравмування українців, позбавляючи їх хибних уявлень про рабськість духу, жертвовність чи меншовартість. Зазначене вагомо засвідчує інтеграційні процеси між психоаналізом і літературою, формуючи доцільність наукових напрацювань із методологічної взаємодії між ними, вироблення антиколоніальних практик дешифрування текстів, що й складає *актуальність* представленої роботи.

Багатою на психоаналітичний матеріал є творчість С. Процюка, чії тексти містять широкий спектр психоаналітичних категорій, майстерно екстрапольованих на сюжет, композицію, поетикальну специфіку. Психоаналітична проза С. Процюка маркована серйозністю й актуальністю тем, позаяк у його творах наскрізно звучать ідеї антиколоніалізму, травмованості людини радянською ідеологією, деструктивними і викривленими формами сприйняття світу.

Прозова творчість С. Процюка – виразно постколоніальна й глибоко психоаналітична. Письменник користується досить специфічним психоаналітичним інструментарієм, розбудованим на основі складних психічних станів і почуттів героїв – істерії, неврозі, шизофренії, розпачі, зацькованості, спустошенні, страху, болю, приреченості, відчаю, що поступово призводить до виродження здорової моралі й багатьох соціальних інститутів.

Романи С. Процюка «Інфекція», «Тотем», «Руйнування ляльки», «Десятий рядок», «Травам не можна помирати», «Під крилами великої Матері», «Пальці поміж піском» доповнюють художню психоаналітичну матрицю українського героя перехідної доби, позначеного досвідом радянщини,

психологічною, соціальною, культурною, національною і тілесною травмами. Психоаналітичний дискурс творчості С. Процюка посутньо увиразнюють художньо-біографічні романи «Троянда ритуального болю: Роман про Василя Стефаника», «Маски опадають повільно: Роман про Володимира Винниченка», «Чорне яблуко: Роман про Архипа Тесленка», аналіз яких уможлиблює розкодування складної душевної організації українських письменників, чия життєтворчість визначається категоріями трагічності, травмованості, неврастенії, становлячи благодатний матеріал для психоаналітичних студій.

Отже, актуальність представленого дослідження зумовлена нагальною потребою означити впливи, багатоаспектні контакти і зв'язки теорії психоаналізу з художньою літературою, специфікацію відображення художнього матеріалу у психоаналітичному вимірі на прикладі епічної творчості С. Процюка.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконане в межах наукової теми кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова «Шляхи розвитку української літератури XVII – XXI ст.». Тему дисертації затверджено на засіданні вченої ради Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (протокол № 12 від 30 червня 2021 р.).

Метою роботи є виявлення психоаналітичних формант творчості С. Процюка, а також комплексне аналітико-синтетичне дослідження появи, становлення і розвитку дискурсу психоаналізу в українській літературі.

Реалізація мети передбачає виконання **завдань**:

- окреслити специфіку взаємовпливу психоаналізу і літературознавства, їхню методологічну взаємодію;
- виявити психоаналітичні коди інтерпретації літературного твору, дослідити категоріальний апарат психоаналізу у структурі художньо-літературного твору;

- охарактеризувати етапи формування психоаналітичного дискурсу в українській літературі;
- проаналізувати політичну, культурну, естетичну і художню платформу інтеграції психоаналізу в українському літературному тексті кінця ХХ – початку ХХІ ст.;
- з'ясувати коди психоаналізу в ранній епічній творчості та есеїстиці С. Процюка;
- проаналізувати особливості текстуалізації неврозів на матеріалі прози С. Процюка;
- визначити специфіку художнього моделювання психічної деструкції персонажів;
- окреслити трансмісію батьківської травми у психічній організації дітей в епіці українського письменника, дослідити пам'ять та ідентичність як конструкти психопатичного дискурсу;
- проаналізувати композиційні, стильові та поетикальні особливості конструювання сновидо-галюцинаційного простору романів С. Процюка;
- охарактеризувати систему архетипів та архетипних образів;
- дослідити дискурсивну патологію тілесності як чинника невротизації персонажів на матеріалі прози С. Процюка.

Об'єктом дослідження є епічна творчість С. Процюка – збірки ранньої прози повістей та оповідань «Переступ у вакуумі», «Шибениця для ніжності», «Серафими і мізантропи», романи-біографії «Троянда ритуального болю: Роман про Василя Стефаніка», «Маски опадають повільно: Роман про Володимира Винниченка», «Чорне яблуко: Роман про Архипа Тесленка», романи з психоаналітичною домінантою «Інфекція», «Тотем», «Руйнування ляльки», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері», «Травам не можна помирати», «Пальці поміж піском», а також українська белетристика ХІХ – початку ХХІ ст., що відзначається психоаналітичним спрямуванням, містить

елементи або виразні конструкти психоаналізу, зокрема творчість Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, А. Кримського, І. Франка, Лесі Українки, М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Плюща, М. Хвильового, В. Петрова, Т. Осьмачки, І. Багряного, Р. Андріяшика, Гр. Тютюнника, Ю. Андруховича, О. Забужко, Ю. Покальчука, С. Жадана, Ю. Іздрика, О. Жупанського, Олеся Ульяненка.

Предмет дослідження – поетикальні форманти літератури психоаналітичного спрямування, з елементами психоаналізу і психоаналітичною домінантою; методологічний і категоріальний апарат художньо-літературного твору з психоаналітичними конструктами; типологія персонажів із виразними ознаками девіації, невротичності і патологічності; психоаналітичні коди поведінкових патернів героїв у психоаналітичноцентричних творах; особливості моделювання психопатичного дискурсу в літературі перехідної доби і творчості С. Процюка; текстуалізація неврозів, психозів, патологій, пам'яті, ідентичності у творах С. Процюка, а також система архетипного, оніричного та тілесного дискурсу в його епіці.

Теоретико-методологічну основу дисертації складають праці українських та зарубіжних науковців із історії та теорії літератури (Є. Баран, П. Баррі, Т. Бовсунівська, О. Бідюк, Я. Голобородько, Л. Генералюк, Л. Горболіс, Т. Гундорова, В. Даниленко, М. Зубрицька, У. Еко, Н. Зборовська, В. Ізер, Ю. Ковалів, Ю. Кузнецов, Ж. Лакан, Ю. Лотман, М. Моклиця, С. Павличко, В. Панченко, Б. Пастух, С. Підпригора, А. Печарський, В. Погребенник, Я. Поліщук, О. Пухонська, О. Романенко, Р. Семків, Л. Скорина, Л. Ушкалов, Р. Харчук, О. Юрчук, Ф. Штейнбук, Г. Яусс та ін). У роботі використано філософські здобутки А. Бергсона, Р. Бріттона, Л. Виготського, А. Камю, В. Франкла, теоретичні психоаналітичні студії та наукові праці із взаємодії психоаналізу й літератури (А. Адлер, Д. Вінкот, А. Гамбургер, А. Ей, К. Горні, С. Гроно, А. Кемпінський, М. Кляйн, Ж. Лакан, К. Леонгард, Ч. Ломброзо, Р. Мей, Г. Нюнберг, Ф. Патнем, Я. Потканський,

В. Райх, З. Росінська, В. Франкл, З. Фройд, Е. Фромм, К. Шрадер, К. Г. Юнг, І. Ялом та ін.), здобутки дослідників у сфері соціології, культурології, політології (Р. Аерман, Я. Асман, М. Гірш, Е. Канетті, Г. Касьянов, А. Киридон, Дж. Ліфтон, Л. Нагорна, М. Шор).

Основні методи дослідження. Для реалізації поставленої мети та розв'язання визначених завдань залучено як загальнонаукові методи дослідження (аналіз, синтез, опис, порівняння, систематизація, інтерпретація), так і літературознавчі: *герменевтичний* метод сприяв широкій інтерпретації типології персонажів перехідної доби, окресленню проблемно-тематичної концептуалізації української літератури ХХ – ХХІ ст., її ідейно-філософського навантаження; *системний* підхід застосований у студіюванні поезики української белетристики ХІХ-ХХІ ст., єдності її системно-структурних рівнів (жанру, стилю, композиції, хронотопу, нарації, пафосу); *культурно-історичний* метод сприяв осмисленню української епіки у психоаналітичному вимірі, окресленню етапів формування, становлення і розвитку дискурсу психоаналізу в українській літературі, а також прози С. Процюка в контексті мистецьких, соціальних і політичних тенденцій кінця ХХ – початку ХХІ ст.; *біографічний* метод дозволив скоординувати події із життя С. Процюка, його світоуявлення, особисті переконання, набутий життєвий досвід із художньо-естетичною платформою творчості, індивідуальним стилем, специфікою моделювання невротичного, психічного і патологічного героя, а також вагомо сприяв означенню суголосності проблемно-тематичного рівня його творів загальним тенденціям в українській літературі перехідного періоду; *застосування теорії психоаналізу в інтерпретації творів* української літератури, зокрема і творчого доробку С. Процюка, сприяло виявленню взаємовпливів між психоаналізом і літературознавством, виробленню міждисциплінарного категоріального апарату, пристосованого до інтерпретації художніх творів, означенню специфікації творів літератури з психоаналітичними елементами і конструктами, розбудованих на основних принципах проявлення психоаналітичного, категоріях психоаналізу

та засобах утілення психоаналітичного інструментарію у структурі художнього твору; *теорія архетипної критики* сприяла виокремленню засадничо важливих понять у психоаналітичному дискурсі – архетипів, архетипних образів, символів, міфів, ритуалів, колективної пам'яті, а також концептів мови, історії, ідентичності, що разом із методом *інтертекстуальної інтерпретації* як проявом міжтекстуальної та міжмистецької взаємодії дає широке уявлення про специфікацію формування ментальності народу та кожного індивіда осібно, його основних світоставних орієнтирів, позначаючись на тематичному, сюжетному, стильовому, образному рівні аналізованих творів; використання *теорії хронотопу та наратології* увиразнило аналіз проведеного дослідження з акцентуацією на часопросторових і наративних стратегіях, детермінованих концепцією світоставлення і світорозуміння героїв, підпорядкованих композиційній будові творів, їхньому пафосу та стильовим формантам, позначених впливом психоаналітичного; *постколоніальний метод* дешифрування текстів, що сприяв дослідженню антиімперських стратегій та ідеологій на формування психотипів персонажів епіки з психоаналітичною домінантою.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що це *перше* системне дослідження психоаналітичної складової епічної творчості С. Процюка в контексті української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.; *уперше* запропоновано та обґрунтовано поняттєва база, конструкти і коди художньо-літературного твору психоаналітичного спрямування, твору з елементами психоаналізу та твору з психоаналітичною домінантою; *уперше* охарактеризовано етапи формування, становлення і розвитку психоаналітичного дискурсу в українській літературі; *вперше* визначено показові форманти поетикальної системи психоаналітичноцентричних творів; виокремлено проблемно-тематичний діапазон та ідейне спрямування української епіки, вагомо увиразненої психоаналітичними конструктами; запропоновано типологію героїв, чия психічна організація детермінована психічними розладами та іншими вагомими чинниками травматизації індивіда.

Практичне значення роботи. Матеріали і висновки роботи здатні послужити відправним пунктом у подальших наукових опрацюваннях психоаналітичноцентричних літературних текстів, можуть бути вагомим доповненням для майбутніх наукових студій про творчість С. Процюка, для використання в едиційній практиці, при коментуванні його творів у науково-критичних виданнях. Результати дисертації можуть бути використані також при викладанні в закладах вищої освіти навчальних курсів із історії української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., підготовці практичних і семінарських занять, розробці спецкурсів і спецсемінарів, написанні бакалаврських і магістерських робіт, на уроках української літератури в загальноосвітніх школах.

Апробація результатів дисертації. Основні положення й висновки дослідження обговорені на засіданнях кафедри української літератури Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, висвітлені на міжнародних, всеукраїнських і закордонних конференціях: «Українська література в загальноєвропейському контексті» (Ужгород, 20-21 жовтня 2016 р.), «Літературний процес: трансгресії революцій» (Київ, 7-8 квітня, 2017 р.), «Українська література в загальноєвропейському контексті» (19-21 квітня 2018 р.), «Античність – Класика – Сучасність» (Харків, 3-4 жовтня 2019 р.), «Актуальні проблеми мовознавства, літературознавства та перекладознавства» (Івано-Франківськ, 17-18 травня 2019 р.), «Літератор-інтелектуал у міграційних процесах: виклики для пам'яті та ідентичності» (17-18 травня 2019 р.), «Issues of modern philology in the context of the interaction of languages and cultures» (Venice, December 27-28, 2019), «Художні феномени в історії та сучасності (“Пам'ять та ідентичність”» (Харків, 3-4 квітня 2020 р.), «Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів» (Львів, 13-14 листопада 2020 р.), «Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання» (Київ, 27-28 листопада 2020 р.), «Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем» (Запоріжжя, 19-20 лютого 2021 р.), «Василь Стефаник

і світова культура» (Івано-Франківськ, 14-15 травня 2021 р.), «Актуальні проблеми мовно-літературної освіти в середній та вищій школах» (Київ, 29-30 квітня 2021 р.), «Українська мова, культура та міжетнічна комунікація у глобалізованому світі» (Київ, 9 лютого 2022 р.), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Любляна, 7 липня 2022 р.), «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (Дікірх, 7 серпня 2022).

Публікації. Основний зміст результатів роботи викладено в 38 публікаціях: у 2 статтях у періодичних виданнях інших держав, у 21 статті – у фахових виданнях України, у 3 публікаціях, що входять до наукометричних баз Scopus та Web of Science, у 2 розділах закордонних монографій, у 10 тезах конференцій та науково-популярних статтях.

Обсяг та структура дослідження. Дисертація складається з анотацій двома мовами, вступу, чотирьох розділів із висновками, загальних висновків, списку використаних джерел (365 позицій). Загальний обсяг дисертації – 446 сторінки, із них – 417 основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, сформульовано мету та завдання роботи, визначено її об'єкт і предмет, окреслено основні методи й принципи дослідження, розкрито його наукову новизну, вказано теоретичне та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості про апробацію роботи.

У **першому розділі «Теоретико-методологічний дискурс психоаналізу: проєкція на літературу»** проаналізовано методологічну взаємодію літературознавства й психоаналізу та з'ясовано психоаналітичні коди інтерпретації художньо-літературного твору.

У підрозділі 1.1. *«Методологічні координати літературознавства і психоаналізу»* систематизовано методи, прийоми та засоби психоаналізу, що продуктивно впливають на формування психоаналітичноцентричних творів

художньої літератури. Методологічна взаємодія літературознавства та психоаналізу передбачає адаптивне застосування окремих аспектів клінічного психоаналізу у практиці інтерпретації художніх текстів через своєрідні «механізми-посередники» (Я. Потканський) з урахуванням розбіжності предмета дослідження – людської психіки та її проблем. Художні твори прийомами перенесення, перетворення, трансформації, фантазування, сублимації, метафоризації представляють *результати* роботи людської психіки, а не людську психіку та психічні проблеми як такі.

Теорія психоаналізу, темпорально координуючись із добою модернізму в літературі, якнайкраще сприяла поясненню душевної організації персонажа, його психіки й поведінки із виразними девіаціями або психічними патологіями, інтуїтивному осягненню дійсності, індивідуалізму, а також появі та їхній інтерпретації малопроговорюваних, замовчуваних або табуйованих тем – неврозів, роздвоєння особистості, психічних дезадаптацій, моральних індиференцій, суїцидальних нахилів як результату глибокої психологічної кризи особистості на початку ХХ ст., на переконливу думку А. Печарського. У фокус наукових зацікавлень потрапляють нез'ясований конфлікт, невирішена проблема, неусвідомлений мотив як художні маркери психоаналізу у текстах літератури разом із власне неусвідомленою поведінкою персонажа, його ментальними установками, архетипами, різноманітними комплексами, неврозами, патологіями, потребуючи застосування окремих аспектів психоаналітичної теорії в інтерпретації творів. Метод вільних асоціацій, за З. Фройдом, або вільних ідей, за І. Франком, прийом потоку свідомості, архетипи, сни, марення, візії, фантазії, галюцинації складають фундаментальні джерела літературознавчого потрактування несвідомого з позицій психоаналізу. Застосування психоаналітичної теорії вагомо впливає не лише на інтерпретацію образної системи художніх творів, а й здатне прояснити окремі аспекти у психології творчості самого письменника – особливості формування й художнього відображення власне авторських психічних комплексів, проблем, неврозів у

структурі художнього твору; проєкції авторського неусвідомленого в поведінці і психіці персонажів як продукту мистецької фантазії митця; вплив колективного неусвідомленого автора на формування специфіки образної системи твору; особливостей психологічних механізмів й алгоритмів появи творчої активності письменника тощо.

Запропоновано до наукового впровадження й використання поняття художньо-літературного твору психоаналітичного спрямування, функціональне навантаження психоаналітичних кодів якого може лише опосередковано вказувати на можливість залучення психоаналітичної клінічної теорії, але не її визначальність у структурі твору; художньо-літературного твору з елементами психоаналізу, що має присутні психоаналітичні важелі в інтерпретації твору; художньо-літературного твору з психоаналітичною домінантою або психоаналітичними конструктами, що містить визначальні й істотні психоаналітичні коди, ознаки та принципи текстукладання, у яких психоаналітичне виступає організовуючим і стрижневим, сенсоутворюючим первнем.

У підрозділі 1.2. *«Психоаналітичні коди інтерпретації художньо-літературного коду»* розглянуто процес інтерпретації психоаналітично-центричного тексту із залученням психоаналітичного інструментарію, методів і прийомів задля своєрідної поетичної психотерапії засобами перенесення, внутрішнього діалогізування, емпатії, часом сповідальності й особистісного осяяння. Наявність відповідних типажів героїв; художнє моделювання травматичних ситуацій, травм і подій, що справили деструктивний вплив на автора й персонажів твору; деструктивні стани і відчуття (страх, біль, розпач, образа, обурення, асоціальність, апатичність, інфантильність, ескапізм, маніакально-депресивні та параноїдальні стани); змалювання відповідної соціально-політичної атмосфери, що спричинила різного роду втрати ідентичностей; прояви архетипів, символів і метафор, потрактування яких можливе з позицій психоаналізу; презентування ірреальних проявів існування

індивіда, сновидного й галюцинаційного просторів уможлиблюють застосування теорії психоаналізу в інтерпретації художньо-літературних творів психоаналітичного спрямування, з елементами або домінантою психоаналізу. Літературознавчий аналіз у психоаналітичному вимірі засадничо спирається на поняття психіки, несвідомого (З. Фройд), архетипу, колективного та індивідуального несвідомого (К. Г. Юнг), психозу, неврозу, комплексу (К. Горні), любові, образи (Е. Фромм), травми (К. Шрайдер), що у структурі художніх творів виступають засобами сюжетотворення, мотивами, конфліктами й елементами формування пафосу художнього твору, психологічної природи персонажів. Художньо-літературну кодосистему твору із психоаналітичною домінантою суттєво доповнюють хвора психіка, девіації, патології, невротичні стани персонажів та їхні супровідні невротичні феномени і психостани, найчастіше репрезентовані категоріями страху, відчаю, депресії, спустошення, меланхолії, апатії, шизоїдних і маніакальних приступів, специфічних форм забуття й несвідомості (наприклад, божевілля), смерті.

Психоаналітичноцентрична художня література, оперуючи засобами, прийомами і техніками психоаналізу, як і будь-яка інша лектура, формує корпус індивідуальних читацьких орієнтацій, відчуттів й очікувань, дозволяючи реципієнтам відчитувати себе у тексті, проговорювати до себе, самоаналізувати й рефлектувати, пізнавати себе глибше, а то й оздоровлюватися, активізуючи вслуховування і виговорювання потенційного невротичного в індивіда шляхом зіставлення, перенесення, заміщення особистих проблем, недоліків, комплексів, травм. Система спогадів, асоціацій і спостережень, сповідь, активна вербалізація травматичної ситуації, порушення ідентифікаційних процесів, причини і наслідки руйнації здорової моралі, крах світоставних і релігійних імперативів, проблеми, неврози, психози, девіації, деструктивні стани й емоції, що піддаються символічному художньо-літературному проговорюванню, пропрацюванню, самоаналізу, самовслухуванню, визнанню, прийняттю становлять коди або знаки психоаналізу у художніх психоаналітичноцентричних творах.

Літературознавство продуктивно засвоює психоаналітичний категоріальний апарат, що демонструє їхню взаємодію, – психіку як безпосередній предмет дослідження у художньому творі, виражаючись у вчинках, діях, мотивах персонажа, і є важливим елементом нарації; неусвідомлене, або несвідоме, найчастіше проявляючись у сновидіннях, мареннях, галюцинаціях, неконтрольованій поведінці, афективних станах; травму, що спроможна у структурі твору пояснити окремі мотиви, обґрунтувати художнє моделювання неврозів, психозів, девіантної поведінки, порушення поведінкових патернів, моралі, соціопатію чи навпаки надмірну й невинувдану соціальну активність, нав'язливі стани істерії, сорому, образи; архетипу як «осаду психічного функціонування лінії предків» (К. Г. Юнг), що у структурі художнього твору найчастіше виступають символами, міфологемами, міфами; неврози, що виступають засобами сюжетотворення, мотивами, конфліктами й елементами формування пафосу художнього твору, психологічної природи персонажів. Залучення окремих аспектів теорії психоаналізу разом із студіями травми та постколоніальними практиками дешифрування текстів формують потужний інструментарій в інтерпретації психоаналітичноцентричних творів, що сприяє пошуку ментальних кодів, переосмислення хибних установок, повернення до основ національної ідентичності, ревізії пам'яті та багатьох соціокультурних установок, безпосереднього розтравмування українців.

Ураховуючи специфічні коди / знаки психоаналізу у художній літературі ХХ-ХХІ ст., доцільно виокремити відповідні типажі героїв: лузерів, ескапістів, неврастеніків, соціопатів, маргіналів, психопатів, шизофреників, параноїків. Їхня психіка виразно позначена психічними відхиленнями й патологіями, неврозами, травмами, непристойною поведінкою, діапазоном негативних емоцій і почуттів, що деструктують їх на різних рівнях. Художнє моделювання відповідних психотипажів координується із поетикою психоаналізу, виразними психоаналітичними елементами або домінантою, увиразнюючи мотиви страждання, страху, спокути, помсти, образи у літературних творах.

У другому розділі «**Психоаналітичний дискурс української літератури: витоки, персоналії, конструкти**» охарактеризовано етапи і досвід формування літературного психоаналітичного дискурсу в Україні, запропоновано психоаналітичні коди інтерпретації української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст., означено психоаналітичні тенденції прозопису в есеїстиці та ранній епічній творчості С. Процюка.

У підрозділі 2.1. «*Етапи і досвід формування літературного психоаналітичного дискурсу в Україні*» обґрунтована доцільність застосування психоаналітичної теорії для інтерпретації художніх творів, у яких виразно означені основні категорії психоаналізу – психози, неврози, страхи, комплекси, девіації, патології, травми, символи, архетипи як знаки / коди / елементи психоаналізу у структурі тексту, що не однаково проявлялися у різні періоди становлення психоаналітичного дискурсу в українській літературі. Психоаналітичну методологію в інтерпретації творів художньої літератури в українських студіях почали застосовувати ще у першій третині ХХ ст. С. Балей, А. Халецький, В. Підмогильний, Я. Ярема, аналізуючи творчість Т. Шевченка. Спроба координації окремих аспектів психоаналізу з біографією чи творами Т. Шевченка, Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького доводить, що домодерна література містить латентні прояви психоаналітичних кодів, що продуктивно піддаються інтерпретації у психоаналітичному вимірі. Важковловлювані текстуальні структурні компоненти психоаналізу, оприявлені через низку тем і проблем, специфічних типажів героїв, сновізійний, галюцинаційний і фантазматичний дискурси, інтуїтивне проникнення у глибинні психічні переживання персонажів, а також означення важливих для психоаналізу елементів – архетипів, травми, пам'яті, постпам'яті, стресів, фобій як психоаналітичних кодів у творчості Т. Шевченка, Панаса Мирного та І. Нечуя-Левицького – переконливо доводять психоаналітичну спрямованість текстів. Виокремлення цих латентних знаків психоаналізу у їхній творчості засвідчує формування препсихоаналітичного періоду становлення українського психоаналітичного дискурсу в літературі.

Культурно-естетична парадигма модернізму зумовила появу нових тем і предметів художнього осмислення в українській літературі початку ХХ ст. у творчості А. Кримського, І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Плюща, поетів-молодомузівців та ін. – неконтрольована поведінка, нервозність, асоціальність, інфантильність, девіантність, хворобливі переживання, естетика смерті, меланхолійні настрої, зацікавлення натуралізмом, фізіологізмом, психосоматикою і психоаномаліями, що й становлять знаки психоаналізу у художньо-літературних творах початку ХХ ст. Вони ефективно моделювали прийоми текстуалізації невротичного дискурсу (сповіді, самокопирсання, інсайти, потік свідомості, асоціювання, перенесення, пропрацювання тощо), художньо представляли нестійких й уразливих персонажів із виражено акцентуйованими нахилами до параноїдальності, депресивності, розгубленості, множинності, нервозності, суїцидальності. Окремі твори А. Кримського, І. Франка, Лесі Українки, О. Кобилянської, М. Коцюбинського, В. Стефаника, О. Плюща, поетів-молодомузівців та ін. засвідчують етап свідомої й цілеспрямованої актуалізації окремих аспектів психоаналізу в художній літературі.

Тиск радянської ідеології, упровадження засад нищівного тоталітаризму, інтеграція радянських квазіцінностей спровокували мистецьку розгубленість і розсосередженість серед письменників 20-30-х рр. ХХ ст. – М. Хвильового, В. Петрова, В. Підмогильного, В. Винниченка, Т. Осьмачки, І. Багряного та ін. Неприятлива соціополітична та культурна атмосфера зазначеного періоду актуалізувала у їхніх текстах мотиви нервового напруження, дезорієнтації, втрати національної ідентичності й набуття гібридної ідентичності, що пояснює широкий діапазон художньо змодельованих категорій страху, межової ситуації, вибору, моральної, духовної і психічної кризи. Теми множинної особистості, пристосуванства й моральної деструкції, краху здорової моралі, інституту історичної пам'яті, а також мотиви неврастенії, розколотої свідомості, неусвідомлених танатологічних потягів, нікчемності – важелі моделювання

психоаналітичного тла у творах зазначених письменників, що дозволяє трактувати 20-30-ті роки як період літературної асиміляції й інтеграції психоаналізу в художню літературу України. Упровадження методу соцреалізму в художню літературу, посилений контроль над мистецтвом і партійна цензура зумовили обміління художньої літератури з елементами психоаналізу або психоаналітичною домінантою. Лише поодинокі мистецькі постаті (Р. Андріяшик, Гр. Тютюнник) наважувалися на оприявлення художніх текстів, у яких промовисто звучать мотиви прихованих неврозів, самокопирсання, невдоволення собою, суїцидальні нахили, обережно продовжуючи інтеграцію психоаналітичних тенденцій у свої тексти.

Підрозділ 2.2. *«Текст і контекст української літератури кінця ХХ – початку ХХІ ст.: психоаналітичне декодування»* присвячений огляду художньо літературних орієнтирів і тенденцій текстоткладання письменниками «перехідного покоління» (Н. Зборовська), чії культурні та естетичні вподобання відобразилися на письмі, мовленні, естетиці, системі мислення, загалом новій літературній поступі, промовисто декларуючи відмінні від попередніх літературних періодів канони тексту. Художній дискурс психоаналізу в українській літературі кінця ХХ – початку ХХІ ст. представлений творчістю багатьох письменників, що у своїх творах тією чи іншою мірою застосовують психоаналітичні конструкти (Ю. Андрухович, Ю. Винничук, С. Жадан, О. Жупанський, О. Забужко, Ю. Іздрик, Олесь Ульяненко, Є. Пашковський, Ю. Покальчук, С. Процюк та ін.). У своїх творах вони вдаються до художнього проговорювання неусвідомленого, досвіду колоніальності й загерметизованості, прописування страхів і болей нації, до еротично-сексуального розкріпачення, до ревізії магістральних імперативів історії, мови, пам'яті, ідентичності, культури. У їхніх текстах елементи психоаналізу, адаптуючись до формо-змістової єдності твору, перетворюються на внутрішній стилетвірний чинник і виступають доволі продуктивними виразниками інтелектуального, а то й елітарного тексту. Як і серед письменників першої половини ХХ ст., художні твори митців кінця

XX – початку XXI ст. неоднорідні у художньому моделюванні й репрезентації психоаналітичних кодів. Відповідно до тут означеної термінології виокремлюємо твори психоаналітичного спрямування (Ю. Винничук, Ю. Покальчук, Люко Дашвар, І. Карпа, Любо Дереш, Сашко Ушкалов), у яких психоаналітичне не є визначальним, однак доповнює матрицю художнього дискурсу психоаналізу в літературі, та твори з елементами психоаналізу та психоаналітичною домінантою (Ю. Андрухович, О. Забужко, С. Жадан, О. Жупанський, Ю. Іздрик, Олесь Ульяненко, С. Процюк).

Письменники кінця XX – початку XXI ст., адаптуючи у художніх текстах засади психоаналізу разом із постколоніальними студіями, практиками деконструкції, постструктуралізму, вивільнялися самі і вивільняли своїх читачів із тенет ідеологізму й тоталітаризму, спонукаючи до особистісного розкріпачення, розтравмування, самоактуалізації. Моделюючи несвідоме як домінанту психоаналітичноцентричних творів, українські письменники майстерно наповнювали тексти психоаналітичними прийомами витіснення, перенесення, заміщення, заперечення, сублимації, метафоризації, а також категоріями асоціацій, збоченого, патологічного, злочинного, табуованого, травмованого, бажаного, сексуального, еротичного, смертозалежного, сновізійного, галюциногенного, архетипного тощо. Наприкінці XX – початку XXI ст. застосування письменниками окремих аспектів і практик психоаналізу сприяло художньому моделюванню психічного портрета персонажа, його ідентифікацій, помітно увиразнило чинники психологічної та психічної організації персонажів, автора та реципієнта.

Свобода різної форми себе-проявлення (свобода слова, діяльності, творчості, естетики, експериментування з формами і стилями, епатаж, сміливість, розкутість) у літературі кінця XX – початку XXI ст. сприяла появі нових, досі не апробованих або мало апробованих, тем – злочинності, збочень, наркоманії, проституції, алкоголізму, сексу, психічних патологій, фізичної неповноцінності. У цих текстах, попри, на перший погляд, відверте

здеморалізування, насправді засобами літератури відбувається процес оздоровлення читачів та усвідомлення ними затаєних страхів, образ, непроговорених травм, замовчуваних і табуйованих тем і проблем, аспектів непристойного й інтимного – усього того, що продукується передусім несвідомим і є головним предметом художнього моделювання у психоаналітичноцентричній літературі. Художньо проговоривши ці «больові» точки, письменники своїми творами як моделями / зразками, припускаємо, роблять спробу убезпечити реципієнта від появи та повтору осібних деструктів, котрі призводять до трагічних, катастрофічних і незворотних наслідків.

У підрозділі 2.3. *«Творчість С. Процюка у координатах психоаналізу»* здійснено огляд есеїстики С. Процюка, його ранньої творчості, визначено ключові форманти прозопису українського письменника. Психоаналітична тенденція текстотворення притаманна ранньому періоду творчості українського письменника, зокрема його поетичному доробку. Літературний поетичний досвід моделювання деструкції, апокаліптики, простору безнадії та трагедійності підготував платформу для прозопису С. Процюка. Епічні твори збірок раннього періоду *«Переступ у вакуумі»* (1996), *«Шибениця для ніжності»* (2001), *«Серафими та мізантропи»* (2002) відповідно до запропонованої термінології означені творами психоаналітичного спрямування (*«Vaе victis»*, *«Імени Твого ради»*, *«Гам, де поплутані кольори»*, *«Крапля Береша»*) та творами з психоаналітичними конструктами (*«Love story»*, *«Шибениця для ніжності»*, *«Червона троянда, чорна троянда»*, *«Викрадені монолози»*, *«Переступ у вакуумі»*). Вже у ранньому періоді творчості С. Процюка простежується здатність письменника до художнього осмислення складних асоціативних образів, конфліктів між Я-уявним та Я-реальним, сексуальних і збочених фантазій, неврозів, психозів, депресій, травм, страхів, образ, суїцидальних мотивів, вживання термінів психіатричного характеру, самоспостережень персонажів, їхнього самокартання, складної системи архетипів.

Есеїстичний доробок С. Процюка – збірки «Канатохідці» (2007), «Аналіз крові» (2010), «Тіні з'являються на світанку» (2011), «Трикутник» (2013), «Відкинуті і воскреслі» (2020), «Гіркий світ, солодкий світ» (2021) – розлого й системно виявляють його письменницький поступ та умови формування авторського стилю. В есеїстиці івано-франківського письменника, як і його оповіданнях і повістях раннього періоду та романах із психоаналітичною домінантою, вдало апробовані й умонтовані у текст категорії страху, травми, тотему, віри, неврозу, Еросу й Танатосу, провини, образи, межової ситуації, кризи. Його есеїстика, як, зрештою, й художня епіка, засадничо демонструє у художніх текстах прийоми самоаналізу, самопізнання, чесності з собою, болісного прийняття минулого, що разом з інтелектуалізмом оповіді, ненав'язливою дидактикою, психоаналітичними одкровеннями, особистими зізнаннями становлять систему ключових формант його стилю. Есеїстичний доробок С. Процюка, зокрема збірка «Тіні з'являються на світанку», відзначається помітним автобіографізмом, розкриваючи окремі аспекти психології творчості, загальних тенденцій формування і творення української літератури перехідного періоду, зізнаючись в особистих ранніх залежностях, життєвих травмах утрати, болях від нерозділеного юнацького захоплення жінкою, розчаруваннях у колегах і друзях, невротичних залежностях і розладах. Відкритість і сповідальність як стильова манера С. Процюка сприяє консолідації з читачами, реалізації процесу поетичної психотерапії, оздоровлення реципієнта, закликаючи пропрацьовувати свої болісні досвіди, травми, проблеми, самокопирсаючись, інсайтувати та занурюватися у внутрішні глибинні переживання.

Збірки есе «Відкинуті і воскреслі» (2020) та «Гіркий світ, солодкий світ» (2021) структурно дещо відрізняються від збірок «Канатохідці», «Аналіз крові», «Тіні з'являються на світанку». Вони складаються з декількох частин – есе про життя відомих українських письменників, роздумів на літературні, суспільно-політичні та філософські теми С. Процюка та його одкровення-

інтерв'ю. Як і в попередніх есеїстичних збірках письменника, вагомими конструктами звучать категорії страху, неврозу, внутрішнього конфлікту, невдоволення, самоїдства, зневіри, безсенсовості – своєрідних кодів-перепусток до відчитування трагізму й катастрофізму життєвих доль І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного, Б. Грінченка, Лесі Українки, М. Куліша, М. Зерова, М. Бажана, Гр. Тютюнника, І. Римарука. Психоаналітичного звучання збіркам «Відкинуті і воскреслі» та «Гіркий світ, солодкий світ» додають авторські коментарі-роздуми про національні травми, ідентичність, мовні сепарації, відчуття вразливості, меншовартості, людського звиродніння.

У третьому розділі **«Текстуалізація неврозів в епічній творчості С. Процюка»** здійснено аналіз специфіки художнього моделювання неврозів і невротичної поведінки персонажів у біографічних творах і романах із психоаналітичною домінантою.

У підрозділі 3.1. *«Дискурс неврозів у психобіографічних романах С. Процюка»* означено показові форманти біографічних творів українського письменника, серед яких найвиразнішими є сюжетна дисперсія, нелінійний хронотоп, а також присутні психоаналітичні конструкти. Психоаналітична домінанта усутнює змістове наповнення, увиразнює наратологічні концепції, стилістичну мозаїчність, логічно пояснює авторські припущення й домисли у біографічних романах С. Процюка «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно», «Чорне яблуко». Психоаналітичне тло аналізованих романів формують питомо психоаналітичні конструкти – художнє моделювання дитячих років, травм і травматичних ситуацій, занурення у внутрішні переживання героїв, акцентування на концептуально значимих для психоаналізу поняттях (стрес, невроз, страх, депресія, множинна особистість, внутрішній ескапізм), обґрунтування низки асоціацій і сугестій, авторське осмислення Едіпового комплексу, конфлікту між реальним уявленням себе та своїм ідеальним Я, а також низки внутрішньостильових текстуальних компонент

(потік свідомості, хитросплетені наративні стратегії, внутрішні монологи, самосповіді, полілоги).

Важливих кодів до психоаналітичного потрактування образів у романах додають також комплекс недолюбленості, внутрішні конфлікти, непропрацьовані травми втрати, досвіди нелюбові, зради, відторгнення. Психоаналітичні художні біографії містять чіткі алгоритми психоаналітичного кодування творчих постатей – раннє дитинство, травматичні ситуації або вагомі психічні травми, світоставні й світоуявлювані орієнтири, комплекс страхів, стресів, неврозів, тривог, проблем, внутрішні психічні переживання. Самокопирсання, самоспостереження, сповідальність і внутрішня напруга інтимних оповідей засадничо увиразнюють психоаналітичне тло романів «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно», «Чорне яблуко».

У підрозділі 3.2. «*Патомеханізми психічної деструкції в романах С. Процюка “Тотем” і “Руйнування ляльки”*» проаналізовано формування й функціонування механізмів художнього оприявлення патологічної поведінки героїв, причини і наслідки складних конфліктів персонажів, їхні психотравми, хворобливі уявлення про світ та їхнє місце в ньому. У романі С. Процюка «Тотем» досліджено соціопата й маргінала, чий патологічний психосвіт детермінований ранньою дитячою травмою, непотрібністю й покинутістю його батьком, затяжною депресією і тривогою, на текстуальному рівні означившись мотивами образи, ненависті та помсти, а також конфліктами, що визначають і формують сюжет твору. Ключем до психоаналітичної інтерпретації патологічного механізму деструкції психіки головного героя роману «Тотем» є співіснування декількох альтер-его, або деперсоналізація, в межах однієї особистості, що зумовило нелінійну наративну структуру твору, хронотопні зсуви і розриви, позначилося на поетикальному рівні, засвідчуючи художньо-літературну адаптацію психоаналітичного інструментарію до тексту роману. Потужну психоаналітичну платформу твору увиразнює промовистий галюцинаційно-сновізійний простір як один із ключових кодів

психоаналітичноцентричного твору, що разом із специфічним типажем соціопата й маргінала, корпусом складних душевних переживань, неврозів, психозів, соціальної дезадаптації, доповнює матрицю психоаналітичного дискурсу роману та творчості С. Процюка загалом. Як і в біографічних романах С. Процюка, у «Тотемі» художньо змодельований невроз, складовими компонентами якого є дитяча травма та корпус деструктивних почуттів і станів (злість, агресія, невдоволення, напруга, дисгармонія, апатія), що текстуально позначилося на почергово представленій оповіді наратором і наратованим, зміні фокалізацій (із нульової на внутрішню), украпленням елементів потоку свідомості, внутрішніх монологів, принципі чесності з собою та реципієнтом.

Невроз визначив патологію психічної організації Анни Сороченко (Каленюк) у романі С. Процюка «Руйнування ляльки». Невротична поведінка героїні роману детермінована відсутністю підтримки у межах сім'ї, психологічним дискомфортом, утратою мотивації самореалізації й самоактуалізації, байдужістю, закритістю, закомплексованістю. Вагомим психоаналітичним конструктом роману є Лялька, що виступає метафорою комплексів і негарздів особистості, актуалізуючись у пострадянський період на зламі епох. У романі Лялька виступає і власне психоаналітичним кодом, і художнім засобом поетикального промовляння, і метафорою, і навіть наближена до архетипу Тіні як своєрідного психічного деструкту, що сукупно формує дискурс тління, психічного вигорання, аморальності, патологічності, майстерно спроектованого С. Процюком на Анну, її батьків, Івана, Василя Величка. Як і в романі «Тотем», дискурс неврозу та патологічних механізмів його реалізації текстуалізується художнім моделюванням психоаналітичних категорій (психічне, несвідоме, страх, травма, деперсоналізація, деструкція, депресія, патологія тощо), що координуються із внутрішньотекстовими структурами, найпродуктивніше заявленими на психологічному, наративному, хронотопному, сновізійно-галюцинаційному, архетипному рівнях твору.

У підрозділі 3.3. «Трансмісія батьківської травми у психології дітей як чинник невротизації в романах С. Процюка “Інфекція” і “Руїнування ляльки”» проінтерпретовано художнє переосмислення індивідуальної, колективної та культурної травми, що переважно розгортається у просторі пам’яті. Романи С. Процюка «Інфекція» та «Руїнування ляльки» у роботі потрактовано романами травми, що розбудовані на посттоталітарній поколіннєвій проблематиці, індивідуальній і культурній травмі, аспектах колоніального й постколоніального досвіду, психологічному напруженні, конфліктах і суперечностях між батьками й дітьми та іншими поколіннями. Урахування теоретичних напрацювань Р. Аермана, М. Гірш, К. Горні, Е. Фромма, К. Шрайдер сприяло встановленню закономірностей появи і розгортання різного роду травм, їхньої трансмісії у психіці персонажів твору. У Миколи Лоб’юка («Інфекція») психічні патерни поведінки, параноїдальна поведінка детерміновані травматичним досвідом радянського періоду життя, у його доньки Іванки – досвідом посттравматичної образи на радянську дійсність, засвоєну системою батьківського виховання. Трансмісія батькового страху, болю, образи у романі «Інфекція» засадничо відобразилися на психосоціальному становленні Іванки Лоб’юк, відображаючись у творі мотивами незгоди й тихого бунту, станами самокартань, низкою внутрішніх суперечностей, текстуально проявлених глибинними асоціаціями та потоком свідомості, роздумами, припущеннями, здогадками. Натомість у романі С. Процюка «Руїнування ляльки» трансмісія травми визначається простором міжособистісних стосунків батьків і доньки, що закономірно призвело до появи постпам’яті. Художня реалізація постпам’яті вимагала відповідних прийомів пригадування, відпрацювання, прийняття, витіснення й заміщення як своєрідних психотерапевтичних процедур, представлених простором спогадів, візій, снів як промовистих конструктів формування дискурсу психоаналізу. Психічна травма як психоаналітична домінанта образу Анни Сороченко («Руїнування ляльки») детермінована нестачею любові й розуміння в сім’ї, материнською прохолодою й скутістю, складними стосунками між батьками, радянською уніфікованістю.

Психічна організація героїні твору художньо репрезентована категоріями депресії, тривоги, розгубленості, невротичної поведінки, що закономірно відобразилося на сюжетній дисперсії, наративних конструкціях, часопросторових зміщеннях роману.

Четвертий розділ **«Психопатичний дискурс творів із психоаналітичною домінантою С. Процюка»** розкриває особливості художньої презентації психоаналітичної домінанти, сформованої категоріями пам'яті та ідентичності, майстерно сконструйованим сновидно-галюцинаційним та архетипним простором, дискурсивним полем тілесності.

У підрозділі 4.1. *«Пам'ять та ідентичність як конструкти психопатичного дискурсу в романах С. Процюка “Десятий рядок”, “Під крилами великої Матері”, “Травам не можна помирати”»* вагомим деструктом, що присутньо формує психоаналітичний потенціал аналізованих творів, визначено досвід виживання українців в умовах радянського режиму та тоталітарного тиску й пригноблення. Найвагомішими чинниками актуалізації концептів пам'яті й ідентичності в романах С. Процюка є викривлена історія, приховані факти політики сталінської диктатури, голодомор, геноцид, лінгвоцид, культуроцид, розстріляне відродження цвіту української нації. Це події-каталізатори, що примушують вдаватися до викривального механізму оповіді, щоб подолати процеси забуття, замовчування, приховування, витіснення, заперечення болісних травматичних подій як окремо взятого персонажа, так і нації загалом. Текстуально зазначені психоаналітичні прийоми відпрацювання негативних досвідів і травм проявляються уривчастістю та кадровістю сюжетного строю, увиразнюючи систему почуттів й емоцій персонажів, що є важливими кодами психоаналітичного дискурсу творів. Деструктивні форми психологічної ідентичності більшості героїв у романах С. Процюка в основному детермінуються затяжними неврозами й психозами, істерією, розпачем, апатією, соціальною байдужістю, невротичною поведінкою. Герої напрочуд тонко переживають діапазон руйнівних емоцій і станів –

самотність, біль, спустошення, страх, відчай, приреченість, невизначеність, невпевненість.

Досвід травми виформувався у різні форми самоактуалізації героїв романів С. Процюка – активну боротьбу, стоїчність, тихий опір, внутрішню еміграцію, дезорієнтацію. Романи С. Процюка «Десятий рядок» і «Травам не можна помирати» засадничо розкривають теми генераційного розриву, втрати історичної пам'яті, деструкцію особистості в посттоталітарному світі. Згубний вплив травми, колоніального досвіду, болісної пам'яті про пережите і відсутність резервів ефективного їхнього відпрацювання деструктивно позначається не лише на психічному, а й на фізіологічному рівні існування героїв, художньо резюмованих у романах смертю («Травам не можна помирати») або дегенеративністю («Десятий рядок»). Останнє промовисто засвідчує вразливість, травмованість, відхилення у психофізіологічному розвитку індивіда, що має певну тенденційність у художньому представленні й в інших творах письменників України – Олеся Ульяненка («Дофін сатани», «Сталінка»), О. Жупанського («Першими до мене прийдуть діти»), О. Забужко («Польові дослідження з українського сексу»), засвідчуючи назагал патологічність виродження нації, що не спроможна справлятися з травмами, обра́зами, тисками, проблемами тощо.

Підрозділ 4.2. *«Онiричний дискурс романiв iз психоаналiтичною домiнантию С. Процюка»* розкриває особливості художнього відтворення сновидно-галюцинаційного дискурсу в епічній творчості С. Процюка. Письменник перманентно вдається до художнього конструювання оніросистеми, що є одним із ключових стильових і композиційних прийомів його прозопису, становить основу ідіостилу українського письменника. Художньо змодельований сновидно-галюцинаційний простір епіки С. Процюка повномасштабно презентує корпус душевних переживань персонажів, засвідчуючи складні психічні процеси, нюансує психопортрети персонажів, їхні психоемоційні стани, стани зміненої, травмованої або патологічної свідомості. Сни-галюцинації, сни-візії, сни-марення, стани фантазматичного забуття – своєрідні художні галюцинаційні мізансцени

несвідомого, що демонструють сферу бажаного, таємного, табуйованого. Вони вагомо композиційно розширюють основний текст твору, хоч сюжетно і не відіграють посутньої ролі, демонструючи психоаналітичний бекграунд текстів.

Художнє конструювання сновидно-галюцинаційного простору у романах С. Процюка найпродуктивніше реалізується через прийоми витіснення, забуття, заміщення, пропрацювання. Промовисті оніреми у романах із психоаналітичною домінантою С. Процюка (страховисько із застиглим обличчям гермафродита, канібал, трон Володаря Світу, повії, оргії, кров («Тотем»), суд, труни з мертвими Анніними батьками, Іван без кінцівок, ляльки-повії («Руйнування ляльки») тощо) специфікують нарацію, по-особливому організують ідеї, асоціативні ряди, знаки, символи і коди, що мотивують або пояснюють світонастановчі категорії у свідомості, підсвідомості й несвідомості героїв. У структурі психоаналітичноцентричного твору сні і галюцинації перетворюються на своєрідні кодифікатори несвідомого, бажаного, непристойного, табуйованого, травмованого, надаючи переживанням, емоціям, бажанням і різним почуттям візуальних форм, сцен, сюжетів.

У підрозділі 4.3. *«Психопатична складова в системі архетипів романів С. Процюка»* проінтерпретовано систему архетипів як первісних колективних уявлень, найчастіше текстуально заявлених праобразами / архіобразами, художньо представлених системою метамотивів, прадавніх міфів, символів, позначаючись на фабулі, сюжеті, композиції, поетиці романів С. Процюка «Тотем», «Руйнування ляльки», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері», «Травам не можна помирати». Найрепрезентативніше у романах представлено архетип Тіні (за К. Г. Юнгом) як промовистого художнього маркеру огидного й деструктивного несвідомого індивіда. Художній продуцент архетипу Тіні у романі «Тотем» кодифікований тотемом, що формує дискурс порожнечі, ненависті, страху, патологічних проявів, деструктує і здеморалізовує персонажів, провокує їх на легковажність, гріховність й аморальність. Тотем вагомо употужнений іншими

кодами і символами, що набувають архетипної ваги у текстах, розбудованих на асоціаціях (Молох, образ Йозефа Менгеле, Содом і Гоморра, міфологеми на позначення тиранії і нарцисизму Зевса, Гермеса, Діонісія, Ареса, Нарциса) і протиставленнях (образ Спасителя, віра, молитва).

Архетипного наповнення набуває метафора Ляльки в романі С. Процюка «Руйнування ляльки», що виступає художнім засобом інакомовлення у творі, поетичним засобом, що «обходить цензуру» (Ж. Лакан), виражає приховані, замасковані, табуйовані смисли, зокрема й архетипні. Лялька у романі оприявнює низку комплексів і неврозів травмованих колоніальною ідеологією українців, провокуючи появу страху, тривоги, болю, страждань, ненависті – важливих елементів формування психоаналітичного тла твору. Як і в романі «Тотем», у «Руйнуванні ляльки» на противагу Ляльці як художньому осмисленню архетипу Тіні, прийомом художнього протиставлення змодифіковано Архе – прапам'ять, що є каталізатором суспільних, психологічних і моральних змін у людині, і виступає символічною позитивною проєкцією архетипу Самості (за К. Г. Юнгом). У романі «Десятий рядок» засадничо представлена метафора десятого рядка, що промовисто асоціативно координується із десятьма біблійними заповідями. Метафора непрочитаного десятого рядка кодифікується утратою духовного зв'язку із родом, поколіннєвим розривом, утратою ментальних первнів, майстерно спроектовану автором твору на психічне, духовне та тілесне каліцтво Максима Іванчишина, його психотипаж невротика. Концепція метафори десятого рядка координується з основами колективної пам'яті українців і міфічним рівнем тексту, представленим образом богині Астарті як утіленням архетипу Великої матері, покликаною означити у тексті прояви колективного несвідомого українців.

Підрозділ 4.4. *«Тілесність як дискурсивне поле психічних патологій у романах С. Процюка “Десятий рядок” і “Під крилами великої Матері”»* присвячено аналізу психоаналітичного виміру модусу тіла. Важливого осмислення набуває взаємодія тілесного з психічною організацією, інтелектуальною

складовою, емоційно-почуттєвими можливостями персонажа. Активізувавшись у літературі модернізму, модус тілесності посутньо доповнював психоемоційне тло художньо-літературних текстів ХХ ст. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. він зазнав вагомих трансформацій у поетикальному зображенні: дедалі частіше разом з увагою до несвідомого, інстинктів, потоку свідомості, психічних девіацій, розщепленої чи множинної свідомості акцентується на вразливій, деструктивній, травмованій тілесності, що текстуально оформлювалося у відмову від сюжетного письма, високого рівня метафоричності, емоційної складової наративу, продуманої архітектоніки твору. У романах С. Процюка «Десятий рядок» та «Під крилами великої Матері» тіло як об'єкт пам'яті роду позбавлене цілісності, відзначається хворобливістю й ураженістю, що формує наратив травми. Тілесність стає засобом і планом вираження образних, символічних, поетикальних аспектів у художньому тексті, виражаючись через план тіла, образ тіла, пам'ять та ідентичність тіла. Тілесні проблеми закономірно зумовлюють у романах С. Процюка психосоматичні розлади, порушення поведінки, втрату здорових світоставних імперативів, появу еротоманії та галюцинацій, збочених бажань, непристойних снів як важливих психоаналітичних кодів. Уражене хворобами тіло формує у персонажів романів «Десятий рядок» та «Під крилами великої Матері» низку внутрішніх суперечностей, тривог, страхів, неврозів, комплексів, що позначається на втраті Самості. Уражені недугами тіла героїв активізують появу категорій болю, страждання, самокартання, невдоволення, напруги, іпохондричної поведінки, смертофобії. Психоаналітичні конструкти аналізованих романів розбудовані на засадах перенесення, заміщення й асоціативності, що проявляються в тексті на різних рівнях: антропософському, культурному, але найбільше поетикальному – через поетичне інакомовлення, за якого знак (тіло) кодується символом (метафорою), за принципами структурного психоаналізу Ж. Лакана. Тілесна вразливість у романах С. Процюка майстерно координується автором із

важливими для психоаналітичної теорії поняттями колективної пам'яті, індивідуальної пам'яті, досвіду втрат, вибору, межових ситуацій, травм.

У **висновках** викладено результати дослідження відповідно до поставлених завдань.

Встановлено, що методологічна взаємодія між психоаналізом і літературознавством уможливилася завдяки зв'язкам, впливам і контактам між літературою і медичною сферою, актуалізуючи й поетикально пристосовуючи до художнього тексту основні психоаналітичні методи, прийоми та операції (пропрацювання, заміщення, перенесення, витіснення, пригнічення, забування, трансформування, маскування, сублімування тощо). Ця художня література відзначається потужним психотерапевтичним ефектом, сприяючи ревізії та осмисленню травм, комплексів, образів, потягів, нереалізованих і табуйованих бажань, девіацій у рецепієнтів, які відчитують себе і своє оточення в тексті, вдаються до самоаналізу, інсайтів, рефлексій, активізують самовслуховування, виговорювання, а відтак пропрацювання невротичного в собі. У художньо-літературних психоаналітичноцентричних творах ключові категорії несвідомого, психічного й патологічного є змістоутворюючими компонентами, засвідчуючи інтеграційні процеси між психоаналізом і літературознавством.

Відповідно до художнього наповнення психоаналітичними компонентами художніх текстів запропоновано виокремлювати художньо-літературні твори психоаналітичного спрямування, художньо-літературні твори з елементами психоаналізу, художньо-літературні твори з психоаналітичною домінантою або психоаналітичними конструктами. Виявлено, що у психоаналітичноцентричній художній літературі функціонують специфічні типажі героїв із помітними девіаціями, конфліктами, суперечностями, фобіями, невротизмом, патологіями (лузер, соціопат, невротик, психотик, із вираженими маніакально-депресивними станами, параноїдально-шизоїдними проявами, вдатні до садизму, мазохізму, насилля тощо). Травма, несприятлива суспільно-політична атмосфера, ірреальні,

сновізі́йні, галюцинаційні прояви психічної презентації персонажа, відповідні психостани й почуттєво-емоційна сфера, сформована в основному фобіями, відчаєм, обра́зами, обуренням, агресією, інфантильністю, – чинники, що формують психоаналітичний потенціал художнього твору. Окрім того, прийоми вільного асоціювання й потоку свідомості, сновізі́йно-галюцинаційні прояви як стильові форманти вагомо організують наративну, хронотопну, поетикальну стратегії психоаналітичноцентричних художніх творів. Архетипи як стійкі нерозчленовані структури колективного несвідомого (К. Г. Юнг) на сюжетнокомпозиційному рівні художнього твору виражаються конкретними праобразами, образами-матрицями, ритуально-міфологічними кодами, важливими національними символами і знаками, безпосередньо відображаючи національний характер, світоуявлення, менталітет, історичну пам'ять як важливі для психоаналітичного осмислення категорії.

Дискурс психоаналізу в українській літературі відзначається досить тривалим періодом становлення. Початки його формування припали, за нашими спостереженнями, на ХІХ ст., відколи в окремих творах Т. Шевченка, І. Нечуя-Левицького, Панаса Мирного можливо відчитати латентні та важковловимі коди психоаналізу (архетипні образи, суїцидальні мотиви, образи, травми, сновидіння, самокартання, самовслуховування), що дозволяє висновувати про препсихоаналітичний період становлення українського психоаналітичного дискурсу в літературі. Творчість А. Кримського, І. Франка, Лесі Українки, В. Стефаніка, М. Коцюбинського, О. Плюща, поетів-молотомузівців та ін. засвідчує етап свідомої й цілеспрямованої актуалізації аспектів психоаналізу в художній літературі, вагомо означивши новітні як на початок ХХ ст. теми і проблеми неконтрольованої поведінки індивіда, його невротичності, девіантності, інфантильності, асоціальності, акцентуйованості персонажа, його нахили до параноїдальності, депресивності, патологічності. Художня актуалізація здобутків психоаналізу в літературі першої половини ХХ ст. помітна у творчості М. Хвильового, В. Петрова, В. Підмогильного,

В. Винниченка, Т. Осьмачки, І. Багряного, у чийх творах через внутрішньотекстові прийоми зображення психічного (роздуми, монологи, сповіді, прийом чесності з собою, потоки свідомості, глибинне асоціювання, міфологічний паралелізм, інтертекстуальність, сновізійно-галюцинаційний простір) художньо представлені неусвідомлені вчинки і невротична поведінка персонажів, їхні психічні розлади, моральна і духовна деструкція, тривога, дисгармонія, розбалансованість, дезорієнтація, множинна особистість. Активізація психоаналізу в українському літературному дискурсі відбулася з 90-ми роками ХХ ст., відколи текст став дискурсивним полем розтравмування, подолання відчуття меншовартості, спонукаючи до проговорення болісних сторінок історії, пам'яті, ідентичності, релігії, культури, виробляючи імперативи «перехідного покоління» (Н. Зборовська), «покоління вмираючого тоталітаризму» (В. Даниленко). Удаючись до моделювання наприкінці ХХ ст. в українській літературі дискурсу злочинів, збочень, наркоманії, проституції, алкоголізму, сексу, психічних патологій, фізичної неповноцінності, художній текст стає полем своєрідного виговорювання, пропрацювання затаєних образ, травм і страхів, деструктивного неусвідомленого індивіда, у такий спосіб оздоровлюючи автора й реципієнта, убезпечуючи їх від подальшого розтління та деструкції. Найпродуктивніше психоаналітичні конструкти заявлені у творчості Ю. Андруховича, В. Медведя, Є. Пашковського, С. Процюка, Ю. Іздрика, Олеся Ульяненка, О. Жупанського, О. Забужко, С. Жадана та ін., чия проза виразно культивує категорії несвідомого, психопатологічного, травматичного, табуйованого, деструктивного, еротично-сексуального, злочинного як засадничих формант епіки з психоаналітичною домінантою.

Ранню епічну творчість С. Процюка («Переступ у вакуумі», «Шибениця для ніжності», «Серафими і мізантропи») означено текстами психоаналітичного спрямування, хоча в окремих творах («Шибениця для ніжності», «Love story», «Червона троянда, чорна троянда», «Викрадені монологи», «Переступ у вакуумі») виразно проступають психоаналітичні конструкти (складні асоціативні образи,

конфлікти між Я-уявним і Я-реальним, сексуальні та збочені фантазії, неврози, психози, депресія, суїцидальні мотиви, самокопирсання, травми, страхи), що дозволяє інтерпретувати їх творами з психоаналітичними елементами. Уже в ранній прозі письменник за допомогою присутніх психоаналітичних конструктів – неврозів, психозів, конфліктів, впливу несвідомого, параноїдально-шизоїдних нахилів, схильності до суїцидальних думок – змодельовав типажі персонажів лузера, невротика, психотика, ескапіста. Психоаналітичноцентричністю позначений також есеїстичний доробок С. Процюка – збірки «Канатохідці», «Аналіз крові», «Тіні з'являються на світанку», «Відкинуті і воскреслі», «Гіркий світ, солодкий світ», в яких вагомо оприявлене авторське розуміння багатьох психоаналітичних категорій (страх, невроз, травма, образа, криза, вибір, відповідальність, тривога).

Унікальністю жанрових конструкцій, складною архітектонікою, оригінальним стилем, детермінованого філософізмом, екзистенціалізмом, міфоритуальністю, але передусім психоаналітичноцентричністю, відзначаються біографічні романи С. Процюка «Троянда ритуального болю», «Маски опадають повільно», «Чорне яблуко». У них змодельовано складний корпус психічних станів митців, особливості їхніх неврозів і невротичної поведінки, ключові деструкти, ранні дитячі травми і травматичні ситуації, комплекс фобій, стресів, тривог. Психоаналітичний бекграунд романів сконструйовано із залученням широкого психоаналітичного інструментарію (самоаналіз, сповідальність, виговорення за принципом чесності з собою, асоціативні ланцюги й образи, сновізії, архетипи тощо), що оприявнюють авторську стильову манеру, корпус наративних, хронотопних і поетикальних формант.

Текстуалізація механізмів моральної деструкції у романах із психоаналітичною домінантою «Тотем», «Інфекція», «Руйнування ляльки», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері», «Травам не можна помирати» заґрунтована на важливих для психоаналізу поняттях деперсоналізації індивіда, травми, трансмісії травми, образи, агресії, депресивності, безучасності,

асоціальності. Поетикальні особливості твору з психоаналітичною домінантою у творчості С. Процюка підпорядковані дисперсійному сюжету, порушеній подієвості, нелінійному хронотопу й різними наративними техніками (наприклад, почергова оповідь, різні фокалізації, внутрішні монологи, роздуми, наближені до потоку свідомості тощо). Невротичність і психопатологічність образів усунена травмою батьківського виховання, відчуттям приреченості, загнаності, закомплексованістю, низькою мотивацією, безініціативністю. Важливими в інтерпретації психоаналітичного виміру романів «Інфекція», «Руйнування ляльки», «Десятий рядок», «Під крилами великої Матері», «Травам не можна помирати» є категорії пам'яті, постпам'яті, посттравматичної образи, колективної травми, що суттєво нюансують психічні портрети персонажів, умотивовують корпус їхніх учинків, розширюють історичний контекст, увиразнюють проблемно-тематичний рівень творів. На формуванні психоаналітичної домінанти в романах С. Процюка вагомо впливає майстерно змодельований письменником сновізійно-галюцинаційний простір, архетипи, що формують тривожно-невротичний пафос творів, специфікують композицію, поєднують реальний та ірреальний художній світ, позначаються на часопросторовому континуумі й наратологічних стратегіях. Разом із широко представленою онірикою та архетипним простором романів розлого змодельований модус тілесності як складовою психоаналітичного дискурсу епіки С. Процюка, що через категорії травмованого, вразливого, хворобливого формує дискурс неповноцінності, оприявнюючи низку категорій – невроз, психоз, страх, відчай, комплекс.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у фахових виданнях України та зарубіжних країн:

1. Черниш А. Дискурс національної ідентичності у творах Ю. Андруховича (за романами «Рекреації», «Московіада», «Перверзія»).

- Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. 2015. № 2. С. 304-308.
2. Черниш А. Вислід тоталітарної травми у психоідентичності героїв роману С. Процюка «Десятий рядок». *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 2 (36). С. 314-319.
 3. Черниш А. Трансмісія батьківської травми у психології дітей (за романом С. Процюка «Інфекція»). *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2016. Вип. 24. С. 75-77.
 4. Черниш А. Деструктивні форми рецесії посттоталітарного дискурсу в романі С. Процюка «Інфекція». *Філологічні трактати*. 2017. Т. 9. № 2. С. 164-170.
 5. Черниш А. Ключові деструкти у психоідентичності героїв роману С. Процюка «Руйнування ляльки». *Філологічні трактати. Літературознавство*. № 4. Том 10. 2018. С. 117-125.
 6. Черниш А. Нонконформізм як вияв національного осердя у героїв роману С. Процюка «Травам не можна помирати». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2018. № 37. Том 1. С. 79-82.
 7. Черниш А. Біографічні романи С. Процюка в інтертекстуальному вимірі. *Прикарпатський вісник НТШ. Слово*. 2019. № 3 (55). С. 309-316.
 8. Черниш А. Дискурс тотему у романі С. Процюка «Тотем». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. № 40. Т. 1. С. 119-121.
 9. Черниш А. Тотемна залежність персонажів роману С. Процюка «Тотем». *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Філологія*. 2019. Вип. 83. С. 21-25.
 10. Черниш А. Деструктивний патомеханізм психіки героя у романі С. Процюка «Тотем». *Львівський філологічний часопис*. 2019. № 6. С. 221-226.

11. Черниш А. Інтертекстуальність роману С. Процюка «Тотем». *Літератури світу: поетика, ментальність та духовність*. 2020. Вип. 14. С. 83-93.
12. Черниш А. Оніричний простір роману С. Процюка «Тотем». *Закарпатські студії*. 2020. № 13. Т. 3. С. 141-147.
13. Черниш А. Концепт пам'яті у романі С. Процюка «Десятий рядок». *Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2020. Вип. 27. Т. 5. С. 60-64.
14. Черниш А. Дискурс неврозу в романі С. Процюка «Троянда ритуального болю». *Південний архів (філологічні науки)*. 2021. № 88. С. 13-22.
15. Черниш А. Психоаналіз й українська література ХХ ст.: асиміляція, інтеграція, актуалізація. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 21. Том 2. С. 220-225.
16. Черниш А. Психоаналітична домінанта творів Ю. Іздрика. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 23. Т. 2. С. 237-242.
17. Черниш А. Психоаналітичні координати лузерства у творах С. Жадана. *Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. № 52. Т. 3. С. 148-152.
18. Черниш А. Сновидно-галюцинаційний дискурс роману С. Процюка «Руйнування ляльки». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2022. № 56. С. 226-229.
19. Черниш А. Психоаналітичний потенціал есеїстики Степана Процюка. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Випуск 24. С. 213-218.
20. Chernysh A. Psychoanalytic Codes of the Interpretation of a Literary Work. *Актуальні питання гуманітарних наук. Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2022. № 55. Т. 3. С. 170-178.

21. Черниш А. Поетика психоаналізу у ранній прозі Степана Процюка. *Філологічні трактати*. 2022. № 14. Т. 1. С. 134-143.
22. Черниш А. Художнє осмислення травматичного досвіду у романах С. Процюка. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2019. Issue. 194. P. 20-22.
23. Chernysh A. Components of Volodymyr Vynnychenko's Neurosis in the novel S. Protsiuk "Masks Fall Slowly". *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 2 (38). P. 52-57.

Статті в індексованих виданнях (Scopus, Web of Science):

1. Chernysh A., Horbolis L., Pohrebennyk V. Literary Studies and Psychoanalysis: Methodological Aspects of Interaction. *Wisdom*. 2021. V. 2. P. 6-16 (Scopus, Web of Science)
2. Chernysh A., Horbolis L. The Ukrainian Experience of National Identity Transformation (on the material "Under the Wings of big Mother" by S. Protsiuk). *Amazonia Investiga*. 2021. 10 (46). P. 273-280. <https://doi.org/10.34069/AI/2021.46.10.27> (Web of Science)
3. Horbolis L., Chernysh A., Ishchenko O., Kushnierova M. Corporeality Narrative in Ukrainian Literature: Culturosophical Aspect. *Wisdom*. 2022. V. 2. P. 182-192 (Scopus, Web of Science)

**Розділи у закордонних колективних монографіях,
у яких висвітлені окремі положення дисертації:**

1. Chernysh A. Psychoanalytic Direction in Ukrainian Literature: the Origins of Formation. *Philological science and education: transformation and development vectors : Collective monograph. Vol. 2. Riga, Latvia : «Baltija Publishing», 2021. 422 p. P. 318-337.*

2. Chernysh A. Psychoanalytic Discourse of Ukrainian Literature of the late XIX – early XX centuries. Innovative pathway for the development of modern philological sciences in Ukraine and EU countries: Scientific monograph. Volume 3. Riga, Latvia: «Balttija Publishing», 2022. 654 p. P. 480-504.

Додаткові публікації:

1. Черниш А. Мотив ескапізму у хронотопному дискурсі роману О. Жупанського «Лахмітник». *Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*. 2016. Вип. 15. С. 251-257.
2. Черниш А. Інтертекстуальність онімічного простору у романі С. Процюка «Тотем». International scientific and practical conference «Issues of modern philology in the context of interaction of languages and cultures». Venice: Izdevnieciba «Balttija Publishing». 2019. Vol. 1. 212 p. P. 81-84.
3. Черниш А. Сильові домінанти прози С. Процюка. Філологічні науки в умовах сучасних трансформаційних процесів: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції: м. Львів, 13-14 листопада 2020 р. Львів: ГО «Наукова філологічна організація “ЛОГОС”», 2020. 124 с.
4. Черниш А. Психоаналітичний інструментарій творчості С. Процюка. Філологічні науки на перехресті культур і цивілізацій: актуальні питання: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 27-28 листопада 2020 р. Київ: Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського, 2020. 172 с.
5. Черниш А. Психоаналітичний код романів С. Процюка. Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 19-20 лютого 2021 р. Запоріжжя: Класичний приватний університет, 2021. 88 с.

6. Черниш А. Психоаналітичний концепт текстоткладання есеїстичних збірок С. Процюка. Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали ХХІІ Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І.В. Жукової, Є.О. Романенка. м. Любляна (Словенія) : ГО «ВАДНД», 07 липня 2022 р. 563 с. С. 438-441.
7. Черниш А. Архетип Великої матері у романі С. Процюка «Десятий рядок». Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку : матеріали ХХІІІ Міжнародної науково-практичної конференції / за ред. І. В. Жукової, Є. О. Романенка. м. Дікірх (Люксембург): ГО «ВАДНД», 07 серпня 2022 р. 335 с. С. 230-232.
8. Черниш А. Любов і травми: роздуми над романами. Буквоїд: український книжковий вебпортал. 2022, 7 вересня. URL : <http://bukvoid.com.ua/column/2022/09/07/190803.html>
9. Черниш А. Послідовна місія Степана Процюка. День: щоденна всеукраїнська газета. 2022, 7 вересня. URL : <https://day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte/poslidovna-misiya-stepana-procyuka>
10. Черниш А. Літературний і культурний лікбез від Степана Процюка. Буквоїд: український книжковий вебпортал. 2022, 26 вересня. URL : <http://bukvoid.com.ua/reviews/books/2022/09/26/114635.html>

АНОТАЦІЯ

Черниш А. Є. Епічна творчість С. Процюка і розвиток психоаналітичного дискурсу в українській літературі. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук за спеціальністю 10.01.01 – українська література. – Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2023.

У дисертації вперше комплексно досліджено психоаналітичний вимір творчості С. Процюка в контексті психоаналітичного дискурсу української літератури. З'ясовано взаємодію психоаналізу й літературознавства, виокремлено спеціальний інструментарій в інтерпретації художніх психоаналітично-центричних творів. Запропоновано термінологічну базу на означення художніх текстів, що містять психоаналітичні елементи. Визначено чинники, які формують художні тексти психоаналітичного спрямування, з елементами психоаналізу та психоаналітичною домінантою. Виокремлено етапи формування, становлення і розвитку психоаналітичного дискурсу в українській літературі. Окреслено культурну, естетичну та політичну атмосферу, що сприяла актуалізації та інтеграції психоаналізу в український художній дискурс ХХ – ХХІ ст. Запропоновано типологію персонажів у художніх текстах, чия психічна організація детермінована категоріями психоаналізу. Проаналізовано коди психоаналізу в епічній творчості та есеїстиці С. Процюка. У роботі аргументовано, що психоаналіз вагомо означив форманти стилю українського письменника, позначився на сюжетобудові, внутрішньотекстових конструкціях. Охарактеризовано базові категорії психоаналізу, які вагомо оприявнюють психоаналітичний вимір художніх текстів С. Процюка. Проаналізовано специфіку художнього моделювання онірики, архетипної системи та художньої концепції тілесного як стильових і композиційних прийомів текстотворення психоаналітичного дискурсу у творах С. Процюка.

Ключові слова: літературознавство, психоаналіз, психіка, несвідоме, патологія, девіація, розлад, травма, персонаж, пам'ять, ідентичність, онірика.

ABSTRACT

Chernysh A.Ye. Epic works of S. Protsyuk and development of psychoanalytic discourse in Ukrainian literature. – Qualification of scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of Doctor of Philological Sciences, specialty 10.01.01 – Ukrainian literature, Volyn National University named after Lesya Ukrainka. Lutsk, 2023.

The psychoanalytic dimension of S. Protsyuk's works in the context of the psychoanalytic discourse of Ukrainian literature is comprehensively investigated in the dissertation for the first time. The interaction of psychoanalysis and literary criticism has been clarified, and special tools in the interpretation of psychoanalytically-centric works of art have been singled out. A terminological basis for the definition of artistic texts containing psychoanalytic elements is proposed. The factors that form the artistic texts of the psychoanalytic direction, with elements of psychoanalysis and a psychoanalytic dominant, have been identified. The stages of creation, formation and development of psychoanalytic discourse in the Ukrainian literary system are distinguished. The cultural, aesthetic, and political atmosphere that contributed to the actualization and integration of psychoanalysis into Ukrainian artistic discourse of the XX - XXI centuries is outlined. A typology of characters in artistic texts whose mental organization is determined by the categories of psychoanalysis is proposed. The codes of psychoanalysis in the epic works and essays of S. Protsyuk are analyzed. In the work, it is argued that psychoanalysis significantly denoted the formants of the style of the Ukrainian writer, affecting the plot structure, and intratextual constructions. The basic categories of psychoanalysis, which significantly reveal the psychoanalytic dimension of S. Protsyuk's artistic texts, are described. The specifics of the artistic modeling of oneiric, the archetypal system and the artistic concept of the body as stylistic and compositional techniques of text creation of psychoanalytic discourse in the works of S. Protsyuk are analyzed.

Keywords: literary criticism, psychoanalysis, psyche, unconscious, pathology, deviation, disorder, trauma, character, memory, identity, oneirism.

Підп. до друку 10.10.2023.
Формат 60x84/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсетний. Друк ризограф. Ум. друк. арк. 2,55.
Ум. фарб.-відб. 2,55. Обл.-вид. арк. 2,06.
Тираж 100 пр. Вид. № 61.

Видавець і виготовлювач:
ФОП Цьома С.П. 40002, м. Суми, вул. Роменська, 100.
Тел.: 066-293-34-29.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи:
серія ДК, № 5050 від 23.02.2016.